

DOI

Pregledni naučni rad

Review article

Primljeno 16. 06. 2023.

Indira Husić, MA

Nastavnički fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru
indira.husic@unmo.ba

Aldina Leto, MA

Nastavnički fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru
Aldina.Leto@unmo.ba

**POVEZANOST SOCIODEMOGRAFSKIH I
AKADEMSKIH KARAKTERISTIKA SA STRESOM
KOD STUDENATA**

Sažetak

Studij predstavlja aktivni i turbulentni period života u kojem se rijetko koji student ne suočava sa stresom. Upravo iz tog razloga ovaj rad ispituje prevalenciju stresa kod studentske populacije te doprinos sociodemografskih i akademskih karakteristika u objašnjenju stresa kod studenata. Istraživanje je obuhvatilo 170 studenata sa različitih Univerziteta u Bosni i Hercegovini, od koji su: Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru, Filozofski fakultet u Sarajevu, Islamski pedagoški fakultet u Zenici, Islamski pedagoški fakultet u Bihaću i Filozofski fakultet u Tuzli. Nalazi istraživanja su pokazali da 38.2% ispitanika ispoljava umjerene, teške ili jako teške simptome stresa, što nije zanemariv rezultat. Temeljem rezultata linearne regresijske analize utvrdili smo da je socioekonomski status značajan faktor stresa kod studenata ($\beta=.204$, $p=.008$), dok spol ($\beta=.113$, $p=.142$) i dob ($\beta=.005$, $p=.950$) nisu značajni faktori stresa kod studenata. Također, što se tiče akademskih karakteristika prosjek ocjena ($\beta=-.017$, $p=.826$) nije značajan faktor stresa u studentskoj populaciji, dok su status studiranja ($\beta=.157$, $p=.043$) i studijska godina ($\beta=-.166$, $p=.033$) značajni faktori stresa kod studenata. T-testom za nezavisne uzorke i jednosmjernom analizom varijance utvrdili smo da su studentice podložnije stresu u odnosu na studente ($t=2.408$, $p=.017$), da stariji studenti doživljavaju viši nivo stresa ($F=3.110$, $p=.043$) te da studenti

nižeg socioekonomskog statusa ispoljavaju višu razinu stresa ($F=3.258$, $p=.040$). Kada su u pitanju akademske karakteristike, nalazi istraživanja pokazuju da ne postoji statistički značajna razlika u nivou doživljenog stresa s obzirom na prosjek ocjena ($F=1.446$, $p=.231$) i godinu studiranja ($F=2.384$, $p=.055$), međutim istraživanje je pokazalo da vanredni studenti pokazuju višu razinu stresa u odnosu na redovne studente ($F=6.23$, $p=.002$).

Ključne riječi: stres, sociodemografske karakteristike, akademske karakteristike, studenti

UVOD

Stres je sastavni dio života te većina ljudi svakodnevno doživljava različitu razinu stresa. Stres predstavlja fiziološku i psihološku reakciju na spoljašnje i unutrašnje stresore. Kako stres kod studenata predstavlja rastući problem i doseže zabrinjavajuće razine, posljednjih godina se provodi sve veći broj istraživanja koja su pridonijela boljem razumijevanju djelovanja prekomjernog stresa na opće funkcioniranje kao i zdravlje studenata. Savremeni ubrzan način života, interpersonalni odnosi, egzistencijalni problemi, zahtjevi studija su neki od mnogih stresora koji utječu na sveukupni stres studenata. Reakcije na stres ovise i o kapacitetima osobe, njenim mehanizmima prilagodbe koje koristi kako bi se nosili sa stresnim izazovima. Međutim, sociodemografske i akademske karakteristike mogu također biti povezane sa stresom.

Sam naziv *stres* upotrebljavao se još u 14. stoljeću u značenju patnje, muke ili tegobe. Doktor Hans Selye je 1936. godine među prvim počeo koristiti naziv *stres* u vrlo specifičnom, tehničkom smislu, označavajući njime usklađeni skup tjelesnih odbrana protiv štetnog podražaja bilo koje vrste, čime je dao značajan doprinos korištenju pojma stresa te proučavanju fenomena stresa (Selye, 1936, prema Lazarus i Folkman, 1984). Koncem toga, mnoge studije bavile su se ovom terminologijom, stoga i postoje mnoge definicije ovog pojma. Međutim, svaka studija pojam stresa istraživala je i definirala iz različitog ugla, pa tako Kristensen i sar. (1998) smatraju da je stres individualno uzbuđenje, psihofiziologija i subjektivno stanje koje karakterizira kombinacija visokog uzbuđenja i nezadovoljstva, a Bauer i sar. (2012) izvještavaju kako je stres reakcija tijela na promjene koje zahtijevaju fizičko,

mentalno ili emocionalno prilagođavanje ili odgovor. Nadalje, Lazarus i Folkman (2004) navode da je stres stanje napetosti koje se očituje u suočavanju pojedinca s neobičnim zahtjevima, prisilama ili mogućnostima.

Izvori stresa kod studenata

Istraživači su identificirali niz stresora s kojima se studenti suočavaju, a to su: česta ispitivanja, preveliki akademski zahtjevi, vremenski i finansijski pritisci, nove odgovornosti i povećano opterećenje, upoznavanje novih ljudi, pritisak zbog donošenja odluka o karijeri, strah od neuspjeha i roditeljski pritisak, kao i različiti konflikti s kolegama (Robotham i Julian, 2006). Uobičajeni stresori koji djeluju na studente mogu se podijeliti na: intrapersonalne, interpersonalne, akademske i okolinske (Bulo i Sanchez, 2014).

Interpersonalni i intrapersonalni izvori stresa

Najčešći interpersonalni izvori stresa su: nejasna uloga u društvu, proturječne uloge, loši odnosi s kolegama na studiju, nasilje, usamljenost, loša i slaba komunikacija, ravnoteža studija i privatnog života, odnos s roditeljima (Juras i sar., 2009). Određene osobine ličnosti predstavljaju također važne determinante za izloženost stresu tokom studija, a njih ubrajamo u intrapersonalne izvore stresa. Neke osobe su više osjetljive na određene stresore od drugih, tako da karakteristike osobe i obrasci ponašanja determiniraju vulnerabilnost osobe na stres. Od varijabli ispituju se dimenzije ličnosti (npr. samopoštovanje, samopouzdanje, samopoimanje, percipirana samoefikasnost), atribucije uzročnosti, suočavanje sa stresom, usmjerenost ka cilju, motivacija za postignućem, percipirani odnos s roditeljima i psihološko zdravlje (anksioznost, depresivnost i sl.) (Živčić-Bećirević i sar., 2007).

Akademski izvori stresa

Studenti fakulteta, koledža, kao i učenici srednjih škola, vremenske pritiske i prevelike obaveze vezane uz ispite, kolokvije, seminarske radove, općenito nezadovoljstvo fakultetom i kolegijima smatraju stresnim (Lacković – Grgin, 2004). Student tokom 3 do 5 godina studija položi u prosjeku između 20 do 50

ispita. Polaganje ispita i sama priprema za njih ponavlja se tokom dužeg vremena u životu svakog studenta. Studenti vrlo često odgađaju svoje obveze te u kratkom vremenskom roku pokušavaju riješiti što više obveza, što rezultira stresom (Turčinović, 2014). Rezultati istraživanja provedenog na Sveučilištu Justis-Liebig među studentima psihologije potvrđuje pozitivnu korelaciju između stresa i zadovoljstva slobodnim vremenom, odnosno 4,9% ispitanika izjasnilo se da je rijetko kad pod vremenskim pritiskom, dok njih 27,3% tvrdi da su pod stalnim vremenskim pritiskom (Ulrike, 2013). Najveći izvor akademskog stresa za studente predstavlja vrijeme polaganja ispita. Smatra se da ne postoji student koji u danima učenja i pripremanja ispita, a naročito polaganja ispita, bude potpuno imun na stres. Samo iščekivanje polaganja testa za studente predstavlja stres. Stres utječe na psihičko i fizičko zdravlje studenata, a tako i na sam proces pamćenja i učenja. U istraživanjima je pokazano da manji nivoi stresa mogu podsticajno djelovati na zalaganje studenta u prevladavanju stresnih akademskih situacija. Visok nivo stresa može da djeluje negativno na studenta, smanjujući njegove psihofizičke resurse za prevladavanje stresnih ispitnih situacija.

Okolinski izvori stresa

Prilikom prijelaza iz srednje škole na fakultet mladi ljudi suočavaju se sa samostalnošću, finansijama, održavanjem i ispunjavanjem akademskih zahtjeva te prilagodbom na novi socijalni život, te upravo to smatramo okolinskim izvorom stresa. Početkom studija otvaraju se nove mogućnosti za personalni razvoj, ali isto tako se postavljaju i novi zahtjevi za prilagodbu. Tako ovo iskustvo može predstavljati pozitivno iskustvo, a ujedno i stresan događaj. Mogi studenti prelaskom na fakultet proživljavaju stres povezan s promjenama kao što su: napuštanje doma, početak stvaranja neovisnosti od roditelja, odvajanje od porodice i prijatelja koji su im predstavljali značajnu socijalnu podršku. Što ima više životnih promjena s kojima su suočeni, veća je vjerovatnoća da će biti i izloženiji višem nivou stresa (Pfeiffer, 2001). Prijelaz na studij kod nekih mladih osoba dovodi do prekida kolegijalnih, prijateljskih, ali i romantičnih veza. Istraživanja ukazuju da će

prilagodba biti teža što je veća razlika između okoline u kojoj je student odrastao i okoline u koju dolazi.

Nalazi dosadašnjih istraživanja o stresu kod studenata

Problem akademskog stresa javlja se, nažalost, u svim zemljama. Nalazi istraživanja koje je provedeno od strane American College Health Udruga (2017) u USA otkrili su da 37,1% američkih studenata doživljava stres, 25,1% doživljava depresiju, a 21,4% doživljava poteškoće sa spavanjem zbog akademskih zahtjeva. Studija je provedena metodom slučajnog uzorka na 31.463 studenta sa 52 univerziteta. Također, druga studija provedena u Indoneziji (2018) obavijestila je o tri slučaja suicida koja su počinili studenti na kraju studija u Cirebonu, Medanu i Bandungu. Istraživanje je pokazalo da su stradali studenti doživljavali stres zbog pritiska da završe svoj studij i steknu akademsko zvanje (Asy'ari, Bukhori i Ma'shumah, 2019).

Nažalost, učinak stresa prisutan je u svim sferama našeg života, osobito među studentima. Richlin-Klonsky (2003) prema Subramani i Kadhirvan (2017) navodi da je stres smanjio akademski uspjeh, ometao sposobnost studenata da se uključe i aktivno djeluju u aktivnostima koje se realiziraju pri kampusu te da stres podiže vjerovatnost zloupotrebe stvari i drugih potencijalno destruktivnih ponašanja. Rawson i saradnici (1999) su istaknuli da su mnogi studenti prijavili svoje iskustvo visokog akademskog stresa u vrijeme pripremanja i polaganja ispita, takmičenju s ostalim kolegama i savladavanju ogromne količine nastavnog plana i programa u relativno kratkom vremenskom periodu. Fairbrother i Warn (2003) su prepoznali da je akademski stres faktor stresa koji se javlja zbog raznih razloga kao što su: previše zadataka, takmičenja s drugim studentima, neuspjesi, loši odnosi s drugim studentima ili nastavnicima i dr. Erkutlu (2006) smatra da pritisak da se postigne dobar rezultat na ispitu ili testu i dodijeljeno vrijeme čine akademsko okruženje vrlo stresnim. Istraživanja pokazuju visoku razinu psiholoških problema zbog preopterećenosti studenata stresom. Jedna studija na studentima medicine pokazala je da oni koji su bili pod većim stresom patili su od loše kvalitete sna i imali su lošije rezultate na testovima (Ahrberg, Dresler, Niedermaier i Genzel, 2012)

Mnoga su istraživanja otkrila da na uspjeh učenika u školi, na koledžu i univerzitetu utječu simptomi stresa (Dusselier i sar., 2005), što može narušiti njihov akademski uspjeh (Stewart- Brown i sar., 2000). Među studentima, mlađi su imali jaču reakciju na stres nego stariji, vjerojatno zbog poteškoća u prilagodbi na novu okolinu (Aysan i sar., 2001).

Podatak da djevojke intenzivnije doživljavaju sve vrste stresa te da procjenjuju svoje akademsko funkcioniranje efikasnijim ne iznenađuje. Nadalje, istraživanje Ramón-Arбуés i sar. (2020) pokazalo je da su studentice podložnije stresu od studenata. Negativnije reakcije na stres kod djevojaka, uključujući stres povezan sa studiranjem, nalaze i Lai i saradnici (2020). Prema dobivenim rezultatima Simleša (2021) uočeno je kako prosječna ocjena tokom studija, odnosno akademski uspjeh u značajnoj mjeri utječe na simptome depresivnosti, anksioznosti i stresa. Odnosno, oni studenti koji imaju višu prosječnu ocjenu tokom studija pokazuju manje izražene navedene simptome. Također se pokazalo da oni studenti koji u prosjeku više vremena odvajaju na učenje pokazuju izraženije simptome anksioznosti. Uočeno je i kako studentice imaju izraženije simptome u sve tri podskale: depresivnosti, anksioznosti i stresa u odnosu na studente.

U istraživanju koje je provedeno od strane Brdar (2016) ustanovljeno je da su studenti koji imaju viši socio-ekonomski status općenito mentalno zdraviji i da imaju izraženije pozitivno mentalno zdravlje, dok studenti nižeg socio-ekonomskog statusa imaju izraženije negativno mentalno zdravlje. Srodna istraživanja su također pokazala da su pojedinci s boljim socio-ekonomskim statusom uživaju i bolje zdravlje (Adler i Ostrove, 1999; prema Brdar, 2016).

Koncem svega navedenog uvidjeli smo koji su najčešći izvori stresa kod studenata. Međutim, jako je bitno naglasiti da i od samog pojedinca zavisi kako i na koji način će prevazići i doživjeti određenu stresnu situaciju. Upravo iz tog razloga smatrali smo da je korisno istražiti da li postoji povezanost između sociodemografskih i akademskih karakteristika i stresa kod studenata u Bosni i Hercegovini, s obzirom da nije bilo recentnijih istraživanja o ovoj temi u našoj zemlji.

METODOLOŠKI DIO

Cilj i zadaci istraživanja

Ovo istraživanje je koncipirano s ciljem utvrđivanja prevalencije stresa kod studenata, te ispitivanja doprinosa pojedinih sociodemografskih i akademskih obilježja studenata pri ispoljavanju stresa.

Nakon utvrđenog cilja istraživanja, zadaci su:

1. Utvrditi prevalenciju stresa kod studenata.
2. Ispitati da li su i u kojoj mjeri sociodemografske i akademske varijable značajni faktori stresa kod studenata
3. Ispitati razlike između pojedinih sociodemografskih i akademskih karakteristika studenata (spol, dob, SES, prosjek ocjena, status studiranja i godina studija) s jedne strane i ispoljavanja stresa s druge strane.

Hipoteze istraživanja

1. U skladu s nalazima dosadašnjih istraživanja (Aslan i Akturk, 2018; Mota i sar., 2016) koja izvještavaju o značajnom prisustvu stresa kod studenata, očekujemo da će studenti izvještavati o prisustvu simptoma stresa.
2. Pretpostavlja se da su sociodemografske varijable (spol, dob, SES) i akademske varijable (prosjek ocjena, status studiranja i godina studija) značajni faktori stresa kod studenata.
3. Očekuje se da će o višoj razini stresa izvještavati: studentice, mlađi studenti, studenti nižeg SES-a, studenti s nižim prosjekom ocjena, vanredni studenti i studenti nižih godina studija.

Instrumenti

Instrumenti koji su korišteni u ovom istraživanju sastoje se iz dva dijela. Prvi dio se odnosi na sociodemografski upitnik u kojem su postavljena pitanja o sociodemografskim i akademskim karakteristikama studenata, a koji je osmišljen za potrebe ovog istraživanja. Od sociodemografskih karakteristika uključili smo varijable: spol, dob i socio-ekonomski status, a od akademskih

karakteristika varijable od značaja su prosjek ocjena, status i godina studija.

Što se tiče drugog dijela upitnika, koristili smo subskalu stresa iz DASS-21 upitnika (Lovibond i Lovibond, 1995). Skala DASS (DASS; eng. Depression, Anxiety and Stress Scale; Lovibond i Lovibond, 1995) razvijena je na nekliničkom uzorku adolescenata i odraslih ljudi. Sastoji se od 42 čestice te izvorno pokazuje trofaktorsku strukturu – sastoji se od subskala depresivnosti (primjer čestice: „Čini mi se da ne mogu osjetiti ništa pozitivno”), anksioznosti (primjer čestice: „Bojim se bez pravog razloga”) i stresa (primjer čestice: „Napet/a sam”), od kojih svaka sadrži 14 čestica. Ljestvica za procjenu sastoji se od 4 stupnja, pri čemu 1 znači: "uopće se ne odnosi na mene”, dok 4 znači: “u potpunosti se odnosi na mene”. Ukupan rezultat oblikuje se kao linearna kombinacija procjena po pojedinim subskalama. Ukupni mogući raspon na svakoj subskali kreće se od 14 do 56. Koeficijenti pouzdanosti za navedene subskale iznose: $\alpha = 0.71$ za subskalu depresivnosti, $\alpha = 0.79$ za subskalu anksioznosti te $\alpha = 0.81$ za subskalu stresa. U ovom istraživanju koristit će se skraćena verzija skale DASS 21 (tačnije, subskala stresa koja ima 7 čestica), a koeficijenti pouzdanosti su isti.

Postupak

Istraživanje je realizirano online-putem u mjesecu maju 2023. godine. Upitnik je bio anonimn, pa su ispitanici zamoljeni da odgovaraju iskreno. Naglašeno je da će rezultati biti predstavljeni u okviru empirijske analize i u svrhu istraživanja, te se u druge svrhe neće koristiti. Ispitanici su imali mogućnost da pošalju upit na e-mail zbog nejasnoća. Također, na kraju upute se tražila saglasnost o dobrovoljnosti učešća u istraživanju s informacijom da učesnici mogu odustati od istraživanja u bilo kojem trenutku.

Ispitanici

Istraživanje je obuhvatilo 170 ispitanika. U pitanju je namjerni uzorak sa statusom studenata. Od ukupnog broja studenata, 39 ispitanika je muškog spola, odnosno 22.9%, a većinu uzorka čine žene, 131, ili 77.1 % studentica. Od ukupnog broja, 25 (14,7%) ispitanika je s prve godine studija, 41 (24,1%) ispitanik s

druge godine studija, 54 (31,8%) ispitanika s treće godine studija, 43 (25,3%) ispitanika s četvrte godine studija i 7 (4,1%) ispitanika s master-studija. Ukupno je 135 (79,4%) redovnih studenata, vanrednih 10 (5,9) i samofinansirajućih 25 (14,7). Kada je u pitanju socio-ekonomski status studenata, dva studenta su navela kako imaju socio-ekonomski status ispod prosjeka (1,2%), dok je 17 (10%) studenata izjavilo kako imaju socio-ekonomski status iznad prosjeka, dok se najviše studenata izjasnilo da je sa prosječnim socio-ekonomskim statusom (88,8 %).

REZULTATI I RASPRAVA

Prije provedbi statističkih analiza urađeni su preduvjeti za iste. Ispitali smo kurtičnost i nagetost distribucije i dobili parametre za normalnu distribuciju (Tabela 1). Na temelju toga smo odlučili koristiti parametrijsku statističku analizu za ispitivanje postavljenih hipoteza.

Tabela 1.

Pokazatelji normaliteta-asimetričnost (skewness) i zakrivljenosti (kurtosis) distribucija

	Asimetričnost	Zakrivljenost
Stres	,347	-,713

Prevalencija stresnih simptoma

Kako bismo utvrdili prevalenciju stresa kod studenata deskriptivnom statistikom smo dobili rezultate koji ukazuju na zastupljenosti stresa kod ove populacije. Na temelju dobivenih rezultata možemo uvidjeti da 61,8% studenata izvještava da su bez ili sa malo simptoma stresa, 11,8% ispitanika izvještavaju da doživljavaju simptome umjerenog stresa, 18,8% studenata se nalazi u kategoriji teških simptoma, te 7,6% studenata je izvijestilo da imaju izrazito teške simptome (Tabela 2). Uzimajući ove rezultate u obzir, možemo zaključiti da 38,2% ispitanika izvještava da su pod stresom u toku studiranja, što nije zanemariv rezultat.

Tabela 2.

Deskriptivni podaci zastupljenosti nivoa stresa

Simptomi stres	bez ili malo	umjereni	teški	izrazito teški
	61,8 %	11,8%	18,8%	7,6%

Nalazi naše studije su u skladu s nalazima dosadašnjih istraživanja o zastupljenosti stresnih simptoma kod studentske populacije. Naime, i ranija istraživanja su identificirala visoku razinu stresa kod studenata (Aslan i Akturk, 2018; Mota i sar., 2016), koja potencijalno ugrožava dobrobit i zdravlje te narušava akademski učinak i uspješnost u skrbi (He FX i sar., 2018; Smith i Yang, 2017), što ukazuje na važnost proučavanja fenomena stresa u ovoj skupini. Kao i svi mladi odrasli ljudi, studenti se moraju nositi s psihološkim i psihosocijalnim promjenama koje su povezane s razvojem autonomnog ličnog života. Osim toga, studenti se moraju nositi s akademskim i društvenim zahtjevima s kojima se susreću na univerzitetskom studiju i u svojoj pripremi za profesionalnu karijeru. Stoga je razdoblje dodiplomskog obrazovanja osjetljivo razdoblje u životnom vijeku pojedinca, a mnogi ga smatraju važnim za razvoj sistema i intervencijskih metoda kojima se mogu spriječiti ili ublažiti psihički problemi (Gjerde, 1993). Dokazi koji upućuju na to da su studenti osjetljivi na probleme mentalnog zdravlja izazvali su povećanu zabrinutost javnosti u zapadnim društvima (Stanley i Manthorpe, 2001).

Sociodemografske karakteristike i stres kod studenata

S obzirom da se većina istraživanja bavi problematikom izvora stresa kod studenata, kao i posljedica stresa kod ove populacije, neki nalazi upućuju da nivo doživljenog stresa ovisi i od samog pojedinca. Stoga smo smatrali korisnim ispitati da li su sociodemografske i akademske karakteristike značajni faktori stresa kod studenata.

Hijerarhijskom regresijskom analizom utvrdili smo da je socio-ekonomski status studenata značajan faktor stresa ($\beta = .204$., $p = .008$), dok spol ($\beta = .113$, $p = .142$) i dob ($\beta = .005$, $p = .950$) nisu značajni faktori stresa kod studenata (Tabela 3).

Tabela 3.

Predviđanje stresa temeljem posmatranih sociodemografskih varijabli

Model	b	St. pogreška	β	t	p
Spol	.273	.186	.113	1.474	.142
Dob	.008	.128	.005	.063	.950
SES	.645	.241	.204	2.672	.008

Potom, ispitane su razlike sociodemografskih varijabli (spol, dob, SES) pri ispoljavanju stresnih simptoma. Prije svega, željeli smo ispitati odnos spola u ispoljavaju stresnih simptoma. Naime, kako bismo ispitili postavljenu hipotezu - da li studentice doživljavaju višu razinu stresa u odnosu na studente, koristili smo T-test za nezavisne uzorke. Na temelju dobivenih rezultata možemo uočiti da postoji statistički značajna razlika kada je u pitanju varijabla spola i stresa, te da studentice doživljavaju višu razinu stresa s obzirom da imaju statistički značajno viši rezultat ($M=9,02$) u odnosu na studente ($M= 6,82$) (Tabela 4).

Tabela 4.

Stres studenata s obzirom na spol

	M	SD	t	p
Studentice	9,02	4,89	-2.408	,017
Studenti	6,82	5,41		

Nalazi mnogih ranijih istraživanja su pokazali da kada je u pitanju spol studenata, studentice doživljavaju višu razinu stresa u odnosu na studente (Ramón-Arbués i sar., 2020, Lai i sar., 2020, Simleša, 2021). Također, nalazi našeg istraživanja su u korespondenciji s nalazima dosadašnjih istraživanja te pokazuju da studentice doživljavaju višu razinu stresa u odnosu na studente. To svakako povezujemo sa činjenicom da su žene mnogo osjetljivije u odnosu na muškarce, te da na njih mnogo jače djeluju različiti stresogeni faktori s kojima se susreću tokom studiranja.

Zatim smo ispitivali odnos dobi s ispoljavanjem stresnih simptoma kod studentske populacije. Rezultati ukazuju na statistički značajnu razliku te na iznenađujuću činjenicu da su

ispitanici koji su stariji pokazali viši nivo stresa u odnosu na mlađe ispitanike (Tabela 5).

Tabela 5.

Stres studenata s obzirom na dob

Dob	M	SD	F	Sig.
18-21	8,87	5,09	3,110	,043
22-25	7,69	4,73		
26 i više	11,45	6,36		

Dosadašnja istraživanja (Aysan i sar., 2001, Kermend, 2016) pokazala su kako mlađi ispitanici doživljavaju višu razinu stresa. Međutim, naše istraživanje pokazalo je potpuno suprotan rezultat. U slučaju našeg istraživanja rezultati su pokazali da stariji studenti pokazuju višu razinu stresa u odnosu na mlađe ispitanike. To povezujemo s činjenicom da su stariji ispitanici pomalo iscrpljeni akademskim životom, brigom o tome da li će se zaposliti poslije završenog studija i slično.

Nadalje, kada je u pitanju socio-ekonomski status, rezultati su pokazali da postoji statistički značajna razlika u nivou stresa s obzirom na socio-ekonomski status, te da studenti koji su slabijeg ekonomskog statusa doživljavaju višu razinu stresa (Tabela 6).

Tabela 6.

Nivo stresa s obzirom na socio-ekonomski status

SES	M	SD	F	Sig
Ispod prosjeka	11,41	6,09	3,258	0,40
Prosječan	8,21	4,84		
Iznad prosjeka	6,50	9,19		

Istraživanje koje su proveli Bayram i Bilgel (2008) otkrilo je da studenti iz siromašnih porodica imaju više rezultate depresije i stresa od onih iz bogatijih porodica. Naime, smatra se da je razlog za to činjenica da nizak porodični prihod predstavlja ograničenja koja stvaraju napetosti budući da prijete opstanku i samom

akademsom životu. Studenti dodiplomskog studija trebaju osigurati potrošnju na akademske materijale, hranu, stanovanje, prijevoz, znanstvene događaje i sl. Dakle, nedostatak resursa za osiguravanje osnovnih životnih potreba je izvor stresa. Nalazi našeg istraživanja također su pokazali da su studenti koji su izvijestili o slabijem socio-ekonomskom statusu podložniji višem nivou stresa. Ovi rezultati nas ne iznenađuju, s obzirom da smo već ranije naveli kako su okolinski faktori s kojima se susreću studenti itekako značajan izvor stresa, poput navikavanja na novi život, finansiranja studija i svega što je potrebno za život tokom studija. Uzimajući u obzir da se Bosna i Hercegovina u posljednje vrijeme susreće sa inflacijom, ovi rezultati nas nimalo ne iznenađuju.

Akademske karakteristike i stres kod studenata

Prvenstveno smo ispitali da li su akademske karakteristike (prosjeak ocjena, status studiranja i godina studija) značajni faktori stresa kod studenata. Rezultati linearne regresije su pokazali da prosječna ocjena nije značajan faktor stresa studenata ($\beta = -.017$, $p=.826$), dok su status studiranja ($\beta= .157$, $p=.043$) i studijska godina ($\beta= -.166$, $p=.033$) značajni faktori stresa kod studenata (Tabela 7).

Tabela 7.

Predviđanje stresa temeljem posmatranih akademskih varijabli

Model	b	St.pogreška	β	t	p
Prosjeak ocjena	-.020	.090	-.017	-.220	.826
Status studija	.221	.180	.157	2.038	.043
Studijska godina	.153	.071	-.166	-2.155	.033

Nakon ispitivanja odnosa da li su akademske karakteristike značajni faktori stresa studenata, željeli smo provjeriti i odnos akademskih karakteristika studenata u ispoljavanju stresnih simptoma. Prije svega, ispitali smo odnos između prosjeka ocjena i stresa, te su nam rezultati pokazali da ne postoji statistički značajna

razlika kod naših studenata, odnosno da studenti koji imaju niži prosjek ocjena ne doživljavaju viši nivo stresa u odnosu na studente čiji je prosjek viši (Tabela 8).

Tabela 8.

Stres kod studenata s obzirom na prosjek ocjena

Prosjek ocjena	M	SD	F	Sig.
6-7	10,15	5,08	1,446	,231
7,1-8	7,96	5,49		
8,1-9	8,13	4,86		
9,1-10	9,64	4,27		

Provedena su mnoga istraživanja kako bi se procijenio odnos između stresa i akademskog uspjeha studenata dodiplomskih studija i pokazalo se da stres utječe na akademski uspjeh studenata (Elliot i sar., 2005; Choi, Abbott, Arthur & Hill, 2007). Studenti su se žalili da osjećaju stres kada je riječ o suočavanju s ispitima i takmičenju u ocjenama te da imaju previše informacija za učenje, ali nedovoljno vremena za savladavanje znanja (Carveth, Gesse & Moss, 1996.). Bennett (2003) je izvijestio o sličnom nalazu, da je stres značajno povezan s lošim akademskim uspjehom, u svojoj studiji o studentima poslovnih studija. Naše istraživanje je pokazalo da ne postoji statistički značajna razlika u odnosu stresa i prosjeka ocjena.

Sljedeća akademska karakteristika koju smo ispitivali bila je status studija. U ranijim istraživanjima nismo pronašli istraživanja koja su dovela u vezu status studija kao akademsku karakteristiku i stres studenata. Međutim, naše istraživanje je pokazalo da postoji statistički značajna razlika između statusa studiranja i stresa studenata (Tabela 9). Naime, rezultati upućuju da vanredni studenti pokazuju višu razinu stresa u odnosu na redovne studente. Ovi rezultati ne iznenađuju, a povezujemo ih s činjenicom da vanredni studenti raspoložu sa znatno manje informacija u odnosu na redovne studente, koji su svakodnevno na fakultetu. Također, redovni studenti vrlo često s kolegama razmjenjuju iskustva o načinu učenja i pripremanju gradiva za ispite i slično. Međutim,

vanredni studenti većinom su zaposleni ili imaju porodice te je razumljivo da doživljavaju višu razinu stresa.

Tabela 9.

Stres kod studenata s obzirom na status studiranja

Status studija	M	SD	F	Sig.
Redovni	7,99	4,61	6,23	,002
Vanredni	13,50	7,07		

I, na poslijetku, kada je u pitanju godina studija, rezultati su pokazali da ne postoji statistički značajna razlika u nivou doživljenog stresa s obzirom na godinu studiranja (Tabela 10).

Tabela 10.

Stres kod studenata s obzirom na godinu studiranja

Godina studija	M	SD	F	Sig.
Prva godina	9,40	5,61	2,384	0,55
Druga godina	10,24	5,19		
Treća godina	7,54	4,30		
Četvrta godina	7,51	5,21		
Peta godina	9,0	5,35		

U literature, mnoga istraživanja ukazuju na povećan rizik od depresije, anksioznosti i stresa među studentima prve godine (Dayson i Renk, 2006, Hafen i sar., 2006, Wong i sar., 2006). Prošla istraživanja pokazuju da neki studenti dodiplomskog studija značajno doživljavaju stres (Brown i Ralph, 1999.). Utvrđeno je da su studenti prve godine sveučilišta posebno skloni stresu (Towbes i

Cohen, 1996, Pancer i sar., 2000, Wintre i Yaffe, 2000) i doživljavaju visoku razinu stresa (Wintre i Yaffe, 2000). Mnogi od njih suočavaju se s kulturološkim šokom, jer se univerzitetski život razlikuje od školskog. Neuspjeh u suočavanju sa stresorima tokom prijelaza može uzrokovati pogoršanje akademskog uspjeha i povećanje psihološkog distresa (Dwyer & Cummings, 2001). Povećanje stresa tokom prve godine predviđa smanjenje ukupne prilagodbe i niži prosjek ocjena (GPA) (Wintre & Yaffe, 2000). Međutim, naše istraživanje nije pokazalo statistički značajnu razliku u nivou doživljenog stresa s obzirom na godinu studiranja kao još jedne akademske karakteristike koju smo doveli u vezu sa stresom. Na temelju toga odbacujemo našu hipotezu.

Naposlijetku, naglasili bismo da se o ovoj temi treba i dalje raspravljati u univerzitetskom okruženju, budući da je stres aktuelan javnozdravstveni problem koji pogađa cijelu akademsku zajednicu. Stoga je potrebno razviti integrirane akcije koje pomažu studentima da se suoče sa stresnim iskustvima na svjestan i zdrav način.

Dobijeni nalazi ovog istraživanja pokazali su da su sociodemografske i akademske karakteristike povezane s razinom stresa među studentima. Stoga, znanje o odnosima između ovih varijabli može doprinijeti razvoju intervencija usmjerenih na smanjenje i bolje suočavanje sa stresorima. Nadamo se da će rezultati naše studije podići svijest o psihološkim tegobama s kojima se studenti na univerzitetima suočavaju te da će doprinijeti razvoju intervencijskih mjera za njihovo prevladavanje.

ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje je imalo za cilj ispitati prevalenciju stresa kod studenata, te ispitati doprinos pojedinih sociodemografskih i akademskih obilježja studenata pri ispoljavanju stresnih simptoma. Nalazi istraživanja pokazali su da 38,2% studenta ispoljava umjerene, teške ili jako teške simptome stresa. Što se tiče sociodemografskih karakteristika koje doprinose pojavi stresa kod studenata, rezultati su pokazali da je samo socio-ekonomski status značajan faktor stresa kod studenata, dok spol i dob nisu značajni faktori. Također, što se tiče akademskih karakteristika, status studiranja i studijska godina su se pokazali značajnim faktorima

stresa kod studenata, dok prosjek ocjena nije značajan faktor. Na poslijetku, ispitana je razlika između pojedinih sociodemografskih i akademskih karakteristika studenata pri ispoljavanju stresa. Rezultati upućuju da su podložniji stresu stariji studenti, studentice, studenti nižeg socio-ekonomskog statusa te vanredni studenti. Koncem navedenog, nadamo se da će naše istraživanje podići razinu svijesti o stresu kod studenata, s obzirom da je 38,2% studenta izvijestilo da osjeća umjerene, teške i izrazito teške simptome kada je u pitanju stres, što je značajan rezultat. Razumijevanje stresa kod studenata, rizičnih i zaštitnih faktora za nastanak stresa i njihovog utjecaja na piho-fizičko zdravlje studenata, može biti vrlo korisno kako bi se identificirali problemi s kojima se studenati suočavaju te nastojalo da se radi na promociji mentalnog zdravlja, razvijajući strategije koje će pridonijeti poboljšanju zdravlja ove populacije.

LITERATURA

- Ahrberg, K., Dresler, M., Niedermaier, S., Steiger, A., & Genzel, L. (2012). The interaction between sleep quality and academic performance. *Journal of Psychiatric Research*, 46, 1618–1622. doi:10.1016/j.jpsychires.2012.09.008.
- Aslan H, Akturk U. (2018). Nursing education stress levels of nursing students and the associated factors. *Ann Med Res.*; 25(4): 660-6.
- Aysan, F., Thompson, D., Hamarat, E., (2001). Test anxiety, coping strategies, and perceived health in a group of high school students: a Turkish sample. *Journal of Genetic Psychology* 162, 402–411.
- Asy'ari, M. U., Bukhori, B., Ma'shumah, L. A. (2019). The Effect of Quality of School Life and Resilience on Academic Stress in Students. *Jurnal Psikologi Integratif*. 7 (2): 185-198
- Bauer, T. N, Erdogan, B., Taylor, S. (2012) Creating and Maintaining Environmentally Sustainable Organizations: Recruitment and Onboarding, *Business Faculty Publications and Presentations*.

- Bayram N., Bilgel N., (2008) The prevalence and socio-demographic correlations of depression, anxiety and stress among a group of university students, *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 43:667–672.
- Bennett, R. (2003). Determinants of undergraduate student drop out rates in a university business studies department. *Journal of Further and Higher Education*, 27(2), 123-141.
- Brdar, N. (2016). Odnos različitih modela dobrobiti i mentalnog zdravlja kod studenata. Diplomski rad, Osijek: Filozofski fakultet.
- Brown, M., & Ralph, S. (1999). Using the DYSA programme to reduce stress and anxiety in first-year university students. *Pastoral Care*, 17(3), 8-13.
- Bulo, J.G., Sanchez, M.G. (2014). Sources of stress among college students. *CVCITC Research Journal*, 1 (1), pp 16 – 25.
- Carveth, J.A., Gesse, T., & Moss, N. (1996). Survival strategies for nurse-midwifery students. *Journal of Nurse-Midwifery*, 41(1), 50-54.
- Choi, Y. B., Abbott, T. A., Arthur, M. A., & Hill, D. (2007). Towards a future wireless classroom paradigm. *International Journal of Innovation and Learning*, 4(1), 14-25.
- Dwyer, A. L., & Cummings, A. L. (2001). Stress, self-efficacy, social support, and coping strategies in university students. *Canadian Journal of Counselling*, 35(3), 208-220.
- Dusselier, L., Dunn, B., Wang, Y., Shelley II, M.C., Whalen, D.F., (2005). Personal health, academic, and environmental predictors of stress for residence hall students. *Journal of American College Health* 54, 15–24.
- Dyson R, Renk K (2006) Freshmen adaptation to university life: depressive symptoms, stress and coping. *J Clin Psychol* 62(10):1231–1244.
- Elliot, A. J., Shell, M. M., Henry, K. B., & Maier, M. A. (2005). Achievement goals, performance contingencies, and

- performance attainment: An experimental test. *Journal of Educational Psychology*, 97(4), 630-640.
- Fairbrother, K. & Warn, J. (2003). Workplace Dimensions, Stress and Job Satisfaction. *Journal of Managerial Psychology*, 18(1): 8-21.
- Gjerde, PF. (1993). Depressive symptoms in young adults: A developmental perspective on gender differences. In: Funder DC, Parke DR, Tomlinson-Keasey CA, Widaman K (eds) *Studying lives through time*. American Psychological Association, Washington DC, pp 255–288.
- Hafen M Jr, Reisbig AM, White MB, Rush BR. (2006). Predictors of depression and anxiety in first year veterinary students: a preliminary report. *J Vet Med Educ* 33(3):432–440.
- He FX, Turnbull B, Kirshbaum MN, Phillips B, Klainin-Yobas P. (2018). Assessing stress, protective factors and psychological well-being among undergraduate nursing students. *Nurse Educ Today*. 68:4 12.
- Juras, K., i sar. (2009). Stres na radu: Mjere prepoznavanja, rješenja i prevencija. *Sigurnost* 51 (2) 121 – 126.
- Kermend V. (2016). Usporedba suočavanja sa stresom i sindroma sagorijevanja između studenata studija Sestrinstva i studenata studija upravljanja u kriznim uvjetima. Završni rad. Sveučilište sjever, Varaždin.
- Kristensen, T., Kornitzer, M., Alfredsson, L. (1998). Social factors, work, stress and cardiovascular disease prevention. Brussels: The European Heart Network.
- Lacković-Grgin, K. (2004). Stres u djetinjstvu i mladosti. U K. Matešić (Ur.), *Stres u djece i adolescenata, izvori posrednici i učinci* (str. 107-214). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lai, A. Y., Lee, L., Wang, M. P., Feng, Y., Lai, T. T., Ho, L. M., Lam, V. S., Ip, M. S. i Lam, T. H. (2020). Mental health impacts of the COVID-19 pandemic on international university students, related stressors, and coping strategies. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 584240. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2020.584240>.

- Lazarus, R.S. & Folkman, S., (1984). Stress, appraisal, and coping. New York: Springer Publishing Company.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (2004). Stres, procjena i suočavanje. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lovibond, P.F., Lovibond, S.H., (1995). The structure of negative emotional states: comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behav. Res. Ther.* 33, 335–343.
- Mota NIF, Alves ERP, Leite GO, Sousa BSMA, Ferreira MO Filha, Dias MD. (2016). Stress among nursing students at a public university. *SMAD, Rev Eletrônica Saúde Mental Álcool Drog.* 12(3): 163-70.
- Pfeiffer D. (2001). Academic and environmental stress among undergraduate and graduate college students: a literature review. University of Wisconsin-Stout.
- Pancer, S. M., Hunsberger, B., Pratt, M. W., & Alisat, S. (2000). Cognitive complexity of expectations and adjustment to university in the first year. *Journal of Adolescent Research*, 75(1), 38-57.
- Ramón-Arbués E., Gea Caballero V., Granada Lopez J.M., Juárez-Vela R., Pellicer-García B., Antón-Solanas I., (2020). The Prevalence of Depression, Anxiety and Stress and Their Associated Factors in College Students, *International Journal of Environmental Research and Public Health*.
- Rawson, H. E., Bloomer, K., & Kendall, A. (1999). Stress, Anxiety, Depression, and Physical illness in College Students. *The Journal of Genetic Psychology*, 155(3): 321-330.
- Robotham, D., Julian, C. (2006) Stress and the higher education student: a critical review of the literature, *Journal of Further and Higher Education*, 30:02, 107-117.
- Simleša, D. (2021) Mentalno zdravlje studenata medicine Sveučilišta u Zagrebu, Magistarski rad.
- Smith GD, Yang F. (2017). Stress, resilience and psychological well-being in Chinese undergraduate nursing students. *Nurse Educ Today*; 49:90-5.

- Stanley N, Manthorpe J. (2001). Responding to students' mental health needs: impermeable systems and diverse users. *J Ment Health* 10(1):41–52.
- Subramani C, Kadhivran S., (2017) Academic Stress and mental health among High School students, Original Research Paper Psychology, Volume 7.
- Towbes, L. C., & Cohen, L. H. (1996). Chronic stress in the lives of college students: Scale development and prospective prediction of distress. *Journal of Youth and Adolescence*, 25, 199-217.
- Turčinović, Ž. (2014). Specifičnosti upravljanja stresom kod nastavnika i studenata u visokom obrazovanju. U I. Gajić (Ur.), *Sport, zdravlje, životna sredina* (str. 108-113). Beograd: Fakultet za sport, Univerzitet „Union-Nikola Tesla“.
- Ulrike, L.S. (2013). *Stressbewältigung und Lebensqualität im Bachelorstudiengang Psychologie*. Inauguralna disertacija. Frankfurt Main: Justus-Liebig-Universität.
- Wintre, M. G., & Yaffe, M. (2000). First-year students' adjustment to university life as a function of relationships with parents. *Journal of Adolescent Research*, 5(1), 9-37.
- Wong JGWS, Cheung EPT, Chan KKC, Ma KKM, Tang SW (2006) Web-based survey of depression, anxiety and stress in first-year tertiary education students in Hong Kong. *Aus N Z J Psychiat* 40(9):777–782.
- Živčić-Bećirević I., Smojver-Ažić S., Kukić M., Jasprica S. (2007). Akademska, socijalna i emocionalna prilagodba na studij s obzirom na spol, godinu studija i promjenu mjesta boravka. *Psihologijske teme* 16, 1, 121-140.

THE RELATIONSHIP BETWEEN STRESS AND SOCIODEMOGRAPHIC AND ACADEMIC CHARACTERISTICS AMONG STUDENTS

Indira Husić, MA

Aldina Leto, MA

Abstract

The study presents an active and turbulent period of life in which almost all students face stress. Due to that, this paper examines the presence of stress in student population and the contribution of sociodemographic and academic characteristics to explaining stress that they experience. The research included 170 students from different universities in Bosnia and Herzegovina, namely "Džemal Bijedić" University in Mostar, the Faculty of Philosophy in Sarajevo, the Islamic Pedagogical Faculty in Zenica, the Islamic Pedagogical Faculty in Bihać and the Faculty of Philosophy in Tuzla. The research findings showed that 38.2% of the respondents experienced moderate, severe or very severe stress symptoms, which is not an insignificant result. Based on the results of a linear regression analysis, we determined that socioeconomic status is a significant stress factor ($\beta=.204$, $p=.008$), while gender ($\beta=.113$, $p=.142$) and age ($\beta=.005$, $p=.950$) are not significant stress factors among students. Moreover, as far as academic characteristics are concerned, GPA ($\beta=-.017$, $p=.826$) is not a significant stress factor in student population, while study status ($\beta=.157$, $p=.043$) and the year of study ($\beta=-.166$, $p=.033$) present significant stress factors. Using the independent samples T-test and One-way ANOVA, we determined that female students are more susceptible to stress than male students ($t=2.408$, $p=.017$), that older students experience a higher level of stress ($F=3.110$, $p=.043$), and that students of lower socioeconomic status exhibit a higher level of stress ($F=3.258$, $p=.040$). When it comes to academic characteristics, the research findings indicated that there is no statistically significant difference in the level of experienced stress based on GPA ($F=1.446$, $p=.231$) and the year of study ($F=2.384$, $p=.055$); however, the research showed that part-time

students show a higher level of stress compared to full-time students ($F=6.23$, $p=.002$).

Keywords: stress, sociodemographic characteristics, academic characteristics, students.

م. إندرا حوسيتش، كلية المعلمين - جامعة موستار

م. ألدينا ليتو، كلية المعلمين - جامعة موستار

ارتباط الخصائص الاجتماعية الديموغرافية والأكاديمية بالتوتر لدى

الطلاب

الملخص

تمثل فترة الدراسة فترة حياة نشطة ومضطربة وقلماً نجد فيها طالباً لا يواجه التوتر. ولهذا السبب يدرس هذا البحث مدى انتشار التوتر بين الطلاب ومساهمة الخصائص الاجتماعية الديموغرافية والأكاديمية في تفسير التوتر لدى الطلاب. وشمل البحث 170 طالباً من جامعات مختلفة في البوسنة والهرسك، ومنها: جامعة "جمال بيديتش" في موستار، وكلية الآداب في سراييفو، وكلية التربية الإسلامية في زينيتسا، وكلية التربية الإسلامية في بيهاتش، وكلية الآداب في توزلا. وأظهرت نتائج البحث أن 38.2% من المشاركين أظهروا أعراض توتر متوسطة، شديدة أو شديدة جداً، وهي نتيجة ليست بالقليلة. وبناءً على نتائج تحليل الانحدار الخطي، أثبتنا أن الوضع الاجتماعي والاقتصادي هو عامل ضغط مهم للطلاب ($\beta = .204$ ، $p = .008$) في حين أن الجنس ($\beta = .113$ ، $p = .142$) والعمر ($\beta = .005$ ، $p = .950$) ليست عوامل ضغط كبيرة بين الطلاب. وكذلك، فيما يتعلق بالخصائص الأكاديمية، فإن متوسط الدرجات ($\beta = -.017$ ، $p = .826$) ليس عامل ضغط مهم في عدد الطلاب، في حين أن حالة الدراسة ($\beta = .157$ ، $p = .043$) وسنة الدراسة ($\beta = -.033$ ، $p = .166$) عوامل ضغوط كبيرة بين الطلاب. وباستخدام اختبار -t للعينات المستقلة وتحليل التباين أحادي الاتجاه، توصلنا إلى أن الطالبات أكثر عرضة للتوتر من الطلاب الذكور ($t = 2.408$ ، $p = .017$) وأن الطلاب الأكبر سنًا يعانون من مستوى أعلى من التوتر ($F = 3.110$ ، $p = 0.043$) وأن الطلاب ذوي الحالة الاجتماعية والاقتصادية المنخفضة يظهرون مستوى أعلى من التوتر ($F = 3.258$ ، $p = 0.040$)، عندما يتعلق الأمر بالخصائص الأكاديمية، تظهر نتائج البحث أنه لا يوجد فرق ذو دلالة إحصائية في

مستوى الإجهاد الذي يعاني منه بالنظر إلى متوسط المعدل التراكمي ($F=1.446$)،
 $p=.231$) وسنة الدراسة ($F=2.384$ ، $p=.055$)، إلا أن البحث أظهر أن الطلاب
المنتسبين يظهرون مستوى أعلى من التوتر مقارنة بالطلاب المنتظمين بدراسة ($F=6.23$)
 $p=.002$.

الكلمات المفتاحية: التوتر، الخصائص الاجتماعية الديموغرافية، الخصائص الأكاديمية،
الطلاب.